

עורכת: ד"ר מירה צורף עורכת לשון: יעל מלכיאל

כרך 5, גיליון מס' 8, 5 באוגוסט 2015

כשהסיסימטר מתקתק - עבד אל-פתאח אל-סיסי נוכח האתגרים הניצבים לפתחה של מצרים עם תום שנה לנשיאותו.

ד"ר מירה צורף

מיד עם השבעתו לנשיא פנה עבד אל-פתאח אל-סיסי אל העם המצרי והצהיר בכנות יוצאת דופן כי הוא זקוק לפרק זמן של שנתיים לפחות כדי לחלץ את מצרים מהמשבר החברתי והכלכלי העמוק שהיא נתונה בו, וליישם את פרויקט ההבראה שעליו הוא שוקד עם טובי המומחים. גם שר התכנון המצרי, אשרף אל-ערבי, הצהיר בתום הוועידה הכלכלית שהתקיימה בשארם א-שיח' ב-13 במרץ 2015 כי "אל לתושביה של מצרים לעצור את נשימתם בציפייה לנס כלכלי שיתרחש למחרת הוועידה, שכן כל הפרויקטים שהוצגו בה מיועדים למימוש עד שנת 2030". לא בכדי ביקש לעצמו הנשיא המצרי 730 ימי חסד. אל-סיסי היה מודע לכך שמאז מהפכת ה-25 בינואר 2011 מקצה העם המצרי לנשיאיו 365 ימי חסד בלבד, וכי הסיסימטר - אתר האינטרנט שפתחו צעירי מצרים עוד בתקופתו של הנשיא המודח, מוחמד מורסי (שכונה אז "מורסימטר") ואשר נועד לבחון את תפקודו של הנשיא בענייני בריאות, חינוך, תעסוקה, דיור ומשפט - מתקתק לשבט או לחסד על בסיס יומי. אל-סיסי הבין כי אם הכף תיטה לחובתו בתום פרק הזמן המוקצב לו, כי אז ייאלץ לפנות את כיסאו לבא אחריו, כפי שאירע לקודמיו.

לפתחו של הנשיא המצרי ניצבים מגה-אתגרים, שהבולט בהם הוא תנועת האחים המוסלמים. אל-סיסי אימץ כלפיה מדיניות של יד ברזל בלתי-מתפשרת: הוא תייג אותה כאויבת העם המצרי, הגדירה כארגון טרור והוציא אותה אל מחוץ לחוק. בה בעת הורה לעצור ולכלוא רבים ממנהיגיה, ובכללם את מי שנחשב לסמכות הרוחנית הבכירה ביותר של התנועה, המדריך הכללי, מוחמד בדיע. כוחות הביטחון המצריים סגרו את משרדי התנועה והחרימו ציוד וחומרי תעמולה ששימשו את פעיליה. שיאו של התהליך המתואר לעיל, נכון לעכשיו, הם עונשי המוות שגזר בית המשפט במצרים על המדריך הכללי במרץ 2015, וחודשיים לאחר מכן גם על הנשיא המודח, מוחמד מורסי. גזרי הדין אושרו על ידי המופתי של מצרים והם ממתינים כעת לנשיא אל-סיסי שבסמכותו לאשר אותם, להקל בחומרת העונש או לחלופין לבטלם ולחון את הנאשמים. אולם

פרסום גזרי הדין והחלטתו של אל-סיסי שלא להחליט בסוגיה זו עלו בחיי התובע הכללי של מצרים, השאם בראכאת, שנהרג בהתנקשות שהתרחשה ב-29 ביוני 2015, יום לפני יום השנה להדחתו של מורסי. סמיכות אירועים זו אינה מקרית כלל ועיקר שכן על אף שהשלטונות הטילו איפול מלא על החקירה, נראה כי המתנקש נמנה עם חברי תנועת האחים וכי "ההוראה לחסל את התובע הכללי יצאה מתוך תאי הנאשמים", כפי שהצהיר הנשיא המצרי. הכרזת המלחמה הגורפת של אל-סיסי על האחים, המגובה על ידי חלקים ניכרים מקרב הציבור המצרי, פוגעת בלכידותה של החברה המצרית ובסולידריות החברתית שלה ומפלגת אותה בין תומכי האחים למתנגדיהם. המשטר מצדו נגרר בעקבות זאת לאלימות שאינה מבחינה לעתים בין ארגוני טרור הפועלים במצרים לבין מבקרי המשטר הפועלים על פי כללי המשחק הפוליטי המקובלים. התנהלות זאת מציפה קולות ביקורתיים נגד משטרו של אל-סיסי הן מבית והן מחוץ, המאשימים את הנשיא בסתימת פיות ובהדרתם של מתנגדי המשטר מן המרחב הציבורי. דוגמה מובהקת לכך היא מאמרו של רוברט ספרינגבורג (*Arab Armed Forces: State Makers or* Robert Springborg) שבו קבע מפורשות כי מאפייני משטרו של אל-סיסי הם בבחינת *déjà vu*, שכן לטענתו עושה הנשיא המצרי את כל שלאֵל ידו במטרה לשעתק את מודל מדינת המשטרה הבריונית (*bully state*) הנאצריסטית. אין כל ספק שבנסיבות אלה, שבהן מהווים האחים המוסלמים איום ממשי על יציבות משטרו של אל-סיסי, עליו לשנות את מדיניותו כלפיהם ולחדש את הדיאלוג עם הגורמים האסלאמיים המתונים: בראש ובראשונה, עם ההנהגה החדשה של תנועת האחים המוסלמים, שאגפיה המתונים מתנגדים לאלימות, שואפים לפיוס לאומי ולפשרה עם המשטר, וכן עם מפלגת המרכז האסלאמית (*אל-נַסַט אל-ג'זיד*) ועם צעירי תנועת האחים המוסלמים שפרשו ממנה. תוצאה אופטימלית של דיאלוג מעין זה עשויה להוביל לשילובם המחודש, ההדרגתי והמבוקר של האחים בפוליטיקה המצרית ואף ליצירת קואליציה של כוחות אסלאמיים מתונים. בדרך זאת ניתן יהיה למנוע את ירידתה של התנועה למחתרת ואת הקצנתה ובמקביל יקל על השלטונות לבודד ולנטרל את הגורמים הקיצוניים שבקרב החוגים האסלאמיסטיים.

אתגר נוסף שעמו מתמודד המשטר הוא התנחלותו של ארגון המדינה האסלאמית (דאעש) בסיני (*לֵאית סיני*) ושדרוג רמת הפיגועים וקצב הפיגועים שהוא מבצע נגד כוחות הצבא והמשטרה המצריים. לאחרונה, בין ה-28 ביוני ל-2 ביולי 2015, ביצע הארגון 32 פיגועים שהסבו קורבנות רבים לכוחות הביטחון המצריים. אל-סיסי מצדו מפגין נחישות בלתי-מתפשרת במלחמתו בטרור, שכן לדאעשיזציה של סיני השלכות ביטחוניות מכריעות ויש חשש מזליגתו של הארגון מן המרחב הפתוח של חצי-האי סיני לערים הגדולות קאהיר, אלכסנדריה, אסמאעליה וסואץ. זאת ועוד, לשרשרת הפיגועים יש השלכות חברתיות וכלכליות מרחיקות לכת על כלל תושביה של מצרים בשלושה היבטים: ראשית, עצימות הפיגועים מעכבת, שלא לומר מונעת, את חידוש התיירות, נשמת אפה של הכלכלה המצרית. שנית, המלחמה הבלתי-מתפשרת בטרור הדאעשיסטי מאלצת את אל-סיסי לעקור משפחות בדואיות, נוסף על אלה שכבר נעקרו מבתיהן, בעיקר משיחי ז'ויד, מאל-עריש ומרפיח, כדי להרחיב את רצועת הביטחון שתכליתה לבלום את הסתננותם ואת התבססותם של ארגוני הטרור בסיני. כך הופכים הבדואים העקורים לקורבן העיקרי של המלחמה בטרור, ובלית-ברירה הם נאלצים לשתף פעולה עם ארגוני הטרור ותמורת תשלום הם נכונים

להבריח למענם נשק וסמים ולספק להם מידע מודיעיני. צעד אפשרי לפתרון בעיה מורכבת זו, שבימים אלה נראה בלתי-אפשרי בעליל, הוא לממש את פרויקט הפיתוח הכלכלי של סיני שלמענו העניקו הסעודים זה מכבר למצרים סכומי כסף לא-מבוטלים, ולפצות את האוכלוסייה הבדואית, שכ-45% ממנה חיים מתחת לקו העוני, על עשרות שנים של התעלמות והזנחה. יישומו של פרויקט פיתוח כלכלי שיכלול השקעות בתחום החינוך (הקמתם של בתי ספר יסודיים, תיכונים ואף אוניברסיטה), הבריאות (הקמת בתי חולים מצוידים היטב) והתיירות (באמצעות בניית בתי מלון) עשוי להפוך את הבדואים של סיני מגורם עוין לאזרחים מצרים נאמנים. הנשיא אל-סיסי מודע לכך והצהיר לא אחת כי יש לממש בסיני תכניות פיתוח בהיקף של 10 מיליארד דולר וגם שר האוצר המצרי קבע כי פיתוח סיני הוא אינטרס לאומי ממדרגה ראשונה. מכאן שזיקות הגומלין בין המאבק בטרור האסלאמי להעצמתם הכלכלית והאזרחית של הבדואים ולסיכוי להחיות את התיירות למצרים הן ברורות, מידיות וחד-משמעיות. שלישית, המאבק הממושך והאינטנסיבי שמצרים מנהלת נגד ארגוני הטרור, אשר גובה קורבנות רבים מקרב כוחות הביטחון המצריים אך עדיין רחוק מלהשיג את יעדיו, זורה בקרב קצינים וחיללים דמורליזציה, שאחד מביטוייה הוא עריקתם של קצינים ואנשי הכוחות המיוחדים המצריים משורות הצבא והמשטרה והצטרפותם לשורות דאעש. נראה שלובשי המדים הצעירים מאסו בהבטחות בדבר הפיגועים "שלא ירפו את ידינו ורק יגבירו את נחישותנו להילחם בטרור". גם הציבור המצרי, שבע הבטחות, תובע מן הממשלה "להביס את הטרור" כאן, עכשיו ומיד, ואין בדעתו להעניק לנשיא הזדמנויות נוספות להוכיח שהוא בבחינת נאה דורש ונאה מקיים. אשר על כן, על הנשיא לאשש את הרטוריקה התקיפה במעשים, שאם לא כן עלולה תופעת העריקה, אשר לפי שעה ממדיה מצומצמים, להתרחב.

האתגר השלישי והמורכב מכולם שאל-סיסי נאלץ להתמודד עמו הוא מצבה הכלכלי והחברתי של מצרים. מן הראוי לציין כי אל-סיסי נקט מספר צעדים כלכליים יוצאי דופן מאז נבחר לנשיא. אחד הבולטים שבהם הוא הקיצוץ המשמעותי בסובסידיות שעליו הודיע זמן קצר לאחר היבחרו לנשיא. כתוצאה מכך עלו מחירי הדלק, הגז הטבעי והחשמל באופן משמעותי, אך הציבור המצרי לא מחה ולא הפגין כבעבר אלא קיבל את הגזרות הכלכליות בהבנה כיוון שהשתכנע בכנות כוונותיו של הנשיא לאחר שזה הפגין דוגמה אישית ותרם מחצית משכרו לקופת המדינה - צעד בונה אמון, שהיה בו כדי לנטרל מחאה ציבורית פוטנציאלית. צעד יוצא דופן נוסף שנקט אל-סיסי הוא צמצום המנגנון הבירוקרטי המנופח, אשר בשנת 2012 מנה כ-6 מיליון פקידי מדינה שמשכורותיהם הגיעו לכדי 25% מתקציב המדינה. צעד זה כיווץ באופן משמעותי את המנגנון שבנה עבד אל-נאצר, שרובו התרכז בבניין המגומע - שבו ממוקמים מרבית משרדי הממשלה - סמל המגרסה הבירוקרטית שגרסה את האזרח המצרי עד דק.

מפעל כלכלי אחר שעליו הכריז הנשיא לאחר בחירתו ואף התחייב לסיימו כעבור 11 חודשים הוא כרייתה של תעלה מקבילה לתעלת סואץ. המיזם, שלכאורה נראה יומרני ומגלומני ועלותו המשוערת כ-4 מיליארד דולר, אמור לאפשר לאניות גדולות ממדים לחצות את התעלה בזמן קצר משהן חוצות בנתיב הקיים, אך עיקר חשיבותו בכך שיספק מקומות עבודה לכמיליון אזרחים מצרים. במכרז שפרסם המשרד לעבודות ציבוריות הוצעו אלפי משרות לנהגי משאיות, נהגי דחפורים, מנהלי עבודה, מפעילי ציוד מכני כבד, צוותים רפואיים ולקשת רחבה של מקצועות

צווארון כחול נוספים. אל-סיסי קבע מפורשות שהמיזם הנו פרויקט לאומי וככזה רק ידיים מצריות תחפורנה, תהנדסנה, תאבטחנה ותנהלנה את הפרויקט, והגדיל לעשות כאשר הורה על מתן עדיפות מיוחדת לאוכלוסיות המוחלשות של ערי התעלה - סואץ, אסמאעליה ופורט סעיד - ולבדואים של חצי-האי סיני. גם המימון של הפרויקט היה על טהרת המצריות כש-40% ממנו הושטו על הצבא, 20% על קופת הקרן "תחי מצרים" שהקימו אנשי עסקים מצרים, 30% על הבנקים ומשרדי הממשלה, כ-10% יוזרמו מההכנסות השנתיות של התעלה והיתרה תכוסה ממכירת מניות שהונפקו והוצעו לרכישה לעם המצרי. אל-סיסי התחייב כי באוגוסט 2015 יסתיים הפרויקט והוא אכן עמד בדיבורו - ב-6 באוגוסט יתקיים טקס ההשקה הרשמי של התעלה כמובטח ברוב פאר והדר ובהשתתפותם של שועי עולם, זאת לאחר שהאנייה הראשונה כבר עברה במימי התעלה כשבועיים לפני המועד הרשמי. הערוץ הממלכתי של הטלוויזיה המצרית מקרין מדי יום מזה מספר שבועות את שיעור המיזם הסופר לאחר את משך הזמן שנותר עד לאירוע החגיגי. גם שר האוצר המצרי הכריז כי במסגרת אירועי פתיחת התעלה תנפיק מצרים מטבעות זהב שיוצעו למכירה לציבור. על אחד המטבעות יוטבע הלוגו של התעלה החדשה בצירוף הסיסמה: "תעלת סואץ החדשה - ממצרים, גם העולם (אם אל-דניא), אל העולם כולו (לפל אל-דניא)". כל זאת לא רק לשם יחצון הפרויקט אלא בעיקר כדי להפיח תקווה בלב אזרחיה של מצרים ולהרים את המורל הלאומי.

לפתחו של אל-סיסי אתגרים נוספים כגון קיום בחירות, הנדחות שוב ושוב, לשני בתי הפרלמנט, והשבת הביטחון למרחב הציבורי ובכלל זה טיפול יסודי בתופעת ההטרדות המיניות. מן הראוי לציין שגם בעניין זה מפגין אל-סיסי עקביות ונחישות. לראיה, פרט לעונשי מאסר בפועל שנגזרו על מטרידים "למען יראו וייראו", עונשים שהם כשלעצמם בבחינת תקדים, בחר הנשיא להמחיש את רצינותו בפתרון ה"מחלה החברתית" הזאת בכך שהטריח את עצמו לאחד מבתי החולים בקאהיר שבו אושפזה צעירה שהותקפה מינית והתנצל בפניה בפומבי בשם העם המצרי כולו כשהוא מוקף בעיתונאים ובאנשי תקשורת. גם משבר הצעירים, הסובלים מאבטלה גואה שבעטיה הם נאלצים לדחות את נישואיהם ולכפות על עצמם רווקות מאוחרת, משווע לפתרון עומק.

לעת הזאת עדיין נהנה אל-סיסי מאמון הציבור ומהערכתו הודות לכריזמה שהוא מקרין ולמאמצים הרבים והכנים שהוא משקיע בשיקומה של מצרים. אולם אין זו אותה הערצה למנהיג שאפינה את ראשית תקופת נשיאותו. זו נסדקה כתוצאה מהקשחת האוטוקרטיה במצרים באמצעות חוקים (כדוגמת החוק למלחמה בטרור) ותקנות הפוגעים בזכויות האדם והאזרח הבסיסיות ביותר. סיסמאות המופצות באתרי האינטרנט וקריקטורות המתפרסמות חדשות לבקרים בעיתונות המצרית משקפות את טווח הסבלנות והסובלנות של הציבור המצרי. דוגמאות לכך משמשות סיסמה של תנועת ה-6 באפריל "יופל שלטונו של סיסי מובארכ", קריקטורה של ראש כרות שעליה נכתב: "לא, אין זה דאעש, זהו ראשו של מי שהעז להתבטא בגנות הנשיא" וקריקטורה נוספת שבה נראה פצוע החבוש מכף רגל ועד ראש בצירוף הכיתוב: "כך יעשה לאיש אשר ימרה את פי הנשיא". בביטויי הומור עממיים אלה יש לראות אותות אזהרה שהציבור מפנה לנשיאו.

המצרים נחויים לצעוד קדימה אך נפשם נקעה מאי-היציבות המתמשכת ומהמשבר הכלכלי שסופו מי ישרנו. הם נכונים לדחות זמנית את מימוש רצונם בדמוקרטיה ולהסתפק בינתיים ב"לחם, חירות וצדק חברתי" אך לא יתְרְצו לפחות מכך. צמצום החירויות והקשחת האוטוקרטיה לא יתקבלו בהבנה ולפיכך על הנשיא לגלות רגישות לצרכיו של העם שאותו הוא נועד לשרת, שאם לא כן עלולה כיכר תחריר להתמלא בשלישית.